

א.

קריאת התורה ברבים מבל לברך על הקריאה

ישנם קהילות שונות שנוהגים בהן לקרות בתורה ברבים שלא בזמנים שתיקנו חכמים, ובהם הנוהגים לקרות ספר דברים בליל הושענא רבה, ויש הקוראים פרשת הנשיאים בחודש ניסן, ויש הקוראים בעת הכנסת ספר תורה ממצודה עד סוף התורה, ויש מקומות שמוציאים ס"ת לפני מנחה בשבת זכור וקוראים את פרשת זכור בעשרה כדי שתוכלנה הנשים לצאת ידי חובת הדעות המחייבות נשים בפרשת זכור. ובספר משיב דבר סי' ט"ז ובספר תורת רפאל סי' ב' כתבו שאין לקרות ברבים בלי ברכה, ויש לעיין על מה סמכו בהני מקומות לקרות ברבים בלי ברכה.

ג. והמעין בתשובתו יראה שאמר זאת בדרך סברא, שאם תיקנו לברך שוב ברכות התורה בקריאת התורה, אף שבירך בבוקר, ש"מ שאסור לקרות בלי לברך לפני דנמצא שאין זה כבוד התורה. ונקודה זו בדברי התורת רפאל אינה מוכרחת, דשפיר י"ל דעל קריאה שנתקנה כדין יש תקנת ברכה, ואותה קריאה אסור לקרות בלי ברכה. אבל קריאה שאינה מחוייבת אלא שציבור בני אדם רוצים מפני חיבוב התורה לקרות ביחד כמה פסוקים מהכ"ת שנחייב אותם בברכה, ואדרבא הסברא נותנת איפכא, דכיון שקריאה זו אינה מחוייבת [ואסור לברך עליה להרבה פוסקים, עיין במשיב דבר שנקט שהוי ברכה לבטלה, וכן מוכח גם מדברי הח"א מובא בבה"ל ריש סי' קמ"ג, ודלא כשו"ת גינת ורדים כלל א' סי' מ"ט], ממילא מותר לקרות אותה בלי ברכה, דעד כמה שאסור לברך על קריאה זו, נמצא שאין בברכה על קריאה כזו משום כבוד התורה, וא"כ איך יתכן לומר שאסור לקרות אותה בלי ברכה.

ד. ואי בעית אימא קרא, מצינו כמה וכמה מקומות בדברי הפוסקים שנקטו לקרות ברבים בלי ברכה, ואי נימא כדברי התורת רפאל שאסור לקרות ברבים בלי ברכה, יקשה לפרנסם.

עיין בדברי הפוסקים בסי' קל"ז סעיף ד' אודות בעל קורא שקרא רק ט' פסוקים, שנחלקו הפוסקים בדינו שדעת המחבר שאינו חוזר וקורא ודמי לפרשת ויבא עמלק. והגר"א והפנים מאירות חולקים וס"ל שצריך לחזור ולקרות בברכה. וסיים המשנ"ב שם ס"ק י"ד, ונראה שאף לדעה הראשונה טוב שיקרא בציבור עכ"פ בלא ברכה עוד ג' פסוקים, עכ"ד. ולכאורה יש לעיין אמאי לא חש המשנ"ב להא שקורין פסוקים בלי ברכה ולפי התורת רפאל הנ"ל

בדברי התורת רפאל הסובר שאין לקרוא

ברבים קריאת התורה מבל לברך עליה

א. הנה המעין בדברי התורת רפאל יראה, שדן בשאלתו אודות מה שנהגו סופרים בשעת סיום כתיבת ס"ת לקרות את פסוקי הסיום בלי ברכה, מצד ב' נידונים: [א]. דעת הבאר שבע והמשכנות יעקב, שברכת התורה על קריאתה בציבור היא דאורייתא, מקרא דכי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו, ולכן י"ל דאסור לקרות בציבור בלי ברכה, דמה שבירך ברכה"ת בבוקר אינו פוטר את קריאת הציבור, ונמצא קורא ברבים בלי ברכה. [ב]. אף את"ל ששיטת הפוסקים לעיקר היא דלא כהב"ש והמשכנ"י הנ"ל, מ"מ גם לדברי הפוסקים שברכת התורה על קריאתה הוא מדרבנן, לכן היות ונתקנה משום כבוד התורה, אסור לקרות בתורה בלי ברכה. ומבואר בדבריו שנקט כן הן בקריאת חובה והן בקריאת רשות. [ובשו"ת משיב דבר סי' ט"ז השיב כעין זה אודות מי שרצה לקרות בתורה ברבים בחנוכה ארון קדש לקהילתו, ונקט לאסור מצד שיטת הירושלמי וכדברי שמשכנ"י וב"ש הנ"ל].

ב. והנה לכאורה יש לעיין בדברי התורת רפאל, אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא. ונתחיל בסברא, דמנא ליה לומר בצורה ודאית שיש איסור לקרות בתורה בציבור בלי ברכה, ונהי שלדעת הב"ש והמשכנ"י, אם קורא ברבים בלי ברכה נמצא קורא בלי ברכת התורה, אבל אי לא נקטינן כדבריהם, וכך נראה מדברי התורת רפאל, שנקט שהעיקר הוא שלא כדבריהם, נמצא שתקנת הברכה אף ברבים היא מדרבנן משום כבוד התורה, ובזה מצינו שתיקנו ברכה על קריאה המחוייבת, אבל היכן מצא התורת רפאל מקור להא שאסור לקרות ברבים בלי ברכה, ובפרט בקריאה שאינה מחוייבת.

לדברי האוסרים, הן לשיטות שהוא ד"ת והן לשיטות שהוא דרבנן].

בדברי הירושלמי והפוסקים הסוברים

שברכת התורה בציבור היא מדאורייתא

ה. ואם באנו לחוש לדברי הבאר שבע ומשכנות יעקב, שלדבריהם בקריאה בציבור הברכה היא דאורייתא, יש לעיין בדבר, דלכאורה פשוט הדברים שרק ברכה ראשונה דאורייתא וכפי שדייק המשכנ"י מהירושלמי שהוא מקור הדין. ויש לעיין מה הדין בגוונא שקראו בתורה וגמרו את הקריאה והסיחו דעת מהקריאה ואח"כ נמצא שהחסירו כמה פסוקים, אם ישובו ויקראו אותם ברבים האם ברכה הראשונה על קריאה זו תהיה מדאורייתא, דכיון שהסיחו דעת נמצא שיש כאן קריאה בציבור חדשה, או שבכה"ג נאמר שאת חיוב ברכת התורה ד"ת יצאו בקריאה הראשונה לפניו וכעת בקריאה הנוספת הברכה היא מדרבנן. ולכאורה יש לומר דכיון שהסיחו דעת א"כ יש לפנינו קריאה חדשה הזוקקת שוב ברכה מדאורייתא. [כמו שפשוט הוא שעל קריאה במנחה יש חיוב חדש של ברכת התורה], ואם כנים הדברים שוב יש לשאול מכל הלין מקורות דלעיל איך שבו לקרות בתורה שלא בברכה והרי נמצא קוראים בתורה בלי ברכה שלפניה ומבטלין הדין של ברכת התורה מדאורייתא. ובפשוט כל הני הלכות דלעיל נאמרו גם בגוונא של היסח הדעת, [ועכ"פ הפוסקים לא חילקו בזה], וא"כ נוכיח שוב שלא חששו הפוסקים לשיטה זו להלכה.

דעת הפוסקים לחוש להלכה דברכת

התורה ביחיד מדאורייתא גם במקום ספק

ו. עוד יש לעיין דהנה הפוסקים בס"י מ"ז דנו אי ברכת התורה ביחיד היא מדאורייתא או מדרבנן, ונפק"מ להיכי שמסופק אם בירך או בגוונא שמסופק אי נתחייב, ונקט המשנ"ב להלכה שהעיקר כדעת הראשונים שברכה"ת היא מדאורייתא, ויש לחזור ולברך, והביא שיש קצת מהאחרונים הסוברים דמספק לא יחזור ויברך, וכותב המשנ"ב "ובאמת קשה מאד לסמוך עליהם אחר דהרבה ראשונים [הלא המה הרמב"ן והחינוך והרשב"א בפרק ג' שאכלו] סוברים דכה"ת הוא מן התורה". והנה יש לעיין למה לא חש המשנ"ב עכ"פ לקולא לעניין ספק ברכות, לדעת הירושלמי וכפי שנקטו להלכה הבאר שבע והמשכנות יעקב, ולדידם ברכה"ת ביחיד אינה אלא מדרבנן, ש"מ שנקט לעיקר ההלכה כדעת הראשונים הנ"ל דסברי שברכה"ת בציבור היא דרבנן וביחיד היא מדאורייתא. ושיטת הירושלמי חשיבא כשיטה יחידאה מאחר שבבבלי לא נקטינן הכי, וכן מוכח גדולי

אסור לקרות בלי ברכה, ואין לומר שאמר כן לצאת ידי הספק, שהרי דייק לכתוב "ונראה דאף לדעה ראשונה טוב".

עיינ בדברי השער אפרים שער ח' דין ט"ו במי שקרא ה' קרואים ודילג פרשת העומר, ובירך ברכה אחרונה ואמר קדיש, יצא. ונכון שיקרא הקורא בס"ת בקול רם מה שדילג בלא ברכה. ולכאורה אם מן הדין יצא ידי חובה אמאי קורא ברבים בלי ברכה. ש"מ לדעת השערי אפרים אין איסור בדבר.

עיינ בדברי המשנ"ב סי' קל"ז ס"ק י"א אודות מי שקרא בעניין מי שהחסיר בחג הסוכות וקרא ביום שהשלישי ולא אמר ביום השני, דאינו חוזר לקרות בברכה, אלא פותח הס"ת וקורא אלו בפסוקים לפני הציבור בלי ברכה, עכ"ד. וגם בזה יש לשאול אמאי חוזר וקורא לפני הציבור נהי שרוצה להדר ולקרות את מה שהיה עליו לקרות, אבל הרי אסור לקרוא ברבים בלי ברכה, ומאי אולמיה האי מהאי.

וחזינן מכל הלין שעכ"פ עד כמה שהקריאה היא נצרכת לא חששו להא שאסור לקרוא בלי ברכה, ש"מ שלא סברו שיש בזה איסור. וא"כ אף אנן נימא שעד כמה שאין בדבר איסור בקריאה הנצרכת, אף שהיא באה להשלים קריאה המחוייבת, א"כ מכ"ש שאין בזה איסור כאשר הקריאה נעשית שלא מחמת חיוב.

ואם באנו לדחות הני ראיות ולומר שכיון שקורא את הקריאה הנוספת רק כדי לצאת ידי ספק, וכיון שאינו חייב אין בזה פגם בכבוד התורה כשלא מברך לפניו, ולכן לא חששו להא שקורא בלי ברכה, אף אנו נאמר שמכאן ראייה לסברתנו שכל קריאה שאינה מחוייבת אין בזה זלזול כשלא מברך לפניו.

והנה קריאת ספר דברים, פרשת הנשיאים, בעת סיום כתיבת ספר תורה, הם קריאות רשות, ויש לעיין אותה קריאה שקוראים לצורך נשים המהדרות לשמוע פרשת זכור מתוך ספר, ונמצאים בקהל עשרה אנשים שכבר שמעו בשחרית, האם גם קריאה זו נחשבת קריאת הרשות או דילמא כיון שמטרת הנשים הבאות לשמוע היא לצאת ידי החוששים שיש לשמוע מתוך ס"ת, אולי חשיב קריאה המחוייבת, ויותר נראה שאכתי א"א להגדיר זאת כקריאה מחוייבת, ודו"ק.

[ועיינ בדברי הבכורי יעקב סי' תרס"ט אודות המנהג המובא ברמ"א לקרות בליל שמחת תורה, וכתב הבכור"י שלא יקרא בברכות, ש"מ דלא חש

הראשונים שהביא לעיל. ומסיים המשנ"ב וברכת התורה בציבור לכו"ע דרבנן משום כבוד הציבור.

[עוד יש להוכיח מהא שסומא ועם הארץ עולה לתורה ומברך, וכידוע שנחלקו הפוסקים בדינו, שדעת המחבר שלא יקרא והרמ"א נקט כמהרי"ל שקורא, ועיין במשנ"ב שבפרשת זכור ופרשת פרה נכון להחמיר שלא לקרות, והנה לדעת הב"ש ומשכנ"י בכל קריאת התורה בציבור הברכה היא דאורייתא ולמה לא נחוש לברכה לבטלה, ויש לדחות דכיון שלעיקר נקטינן כמהרי"ל שרשאים לעלות לכן לא חששו לשיטות דיחדאי, עכ"פ מוכח שלא חששו להך שיטה לעניין ברכה לבטלה ש"מ שנקטו שהעיקר כהבבלי ולא כירושלמי, וצ"ע].

[ומצינו שהיה מנהג נפוץ בגלילות פולין ובוילנא לקרות בתורה בלי ברכות בשעת הכנסת ס"ת, עיין בשו"ת מהרי"ד אור"ח סי' מ"ג, וכן בספר שערי תודה לרבי מרדכי אפשטיין [ועיי"ש עדות אודות הכנסת ס"ת שנכח בה הגר"מ קרליץ אחי החזון איש, ואמרו לקרוא בלי ברכות]. [ובבית הכנסת לדרמן בב"ב הנהיג הגר"י שפירא זצ"ל לקרות ספר דברים בליל הושענא רבה].

והנה המעיין בשו"ת משיב דבר הנ"ל יראה שנקט כדבר פשוט, שאם קוראים בסמוך לקריאה התורה

המחוייבת, שפיר דמי ואין בזה חשש משום הפסד ברה"ת ד"ת כיון שקריאה זו השניה נסמכת על הברכה הראשונה, ובזה דין לבאר את דברי המג"א סי' קמ"ד ס"ק ה' שהביא מספר כנסת הדגולה סי' רפ"ב בהגהת הטור אודות הנהגת הקריאה של ואברהם זקן בא בימים שהיו קוראים לחתן, ונמצא שלפי דברי המשיב דבר, אפשר לקרות מיד אחרי הקריאה, עוד קריאה נוספת בלי ברכה. [אמנם לפי הנראה המנהג של הקריאה לחתן היה או עם ברכות לפניה ואחריה, או בעל פה עיין שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' ל"ט].

ז. העולה מכל הנ"ל:

א. ישנם פוסקים החוששים לדעת הירושלמי ולדעת ספר באר שבע ושו"ת משכנות יעקב, שבקריאת התורה ברבים ברכות התורה הם מדאורייתא, ולכן אין לקרות ברבים בלי ברכות. ויש שהוסיפו שאף לדעת הבבלי שברכה"ת בציבור הם מדרבנן, מ"מ מאחר שנתקנו לכבוד התורה, תו אסור לקרות בתורה מבלי לברך.

ב. מצינו מקומות שונים בפוסקים שהורו לקרות בתורה ברבים בלי ברכות, כמבואר לעיל אות...
ג. יש לדון האם חששו הפוסקים לדברי הירושלמי הנ"ל, וכן יש לדון אם יש איסור לקרות בתורה ברבים בלי ברכה שלפניה.

קריאת התורה כאשר חלק מהשומעים יצאו כבר ידי חובתן

מניין, והריכו בזה הפוסקים בסי' תקס"ו, ועיין משנ"ב שם ס"ק י"ד שכתב שבתענית ציבור במנחה בעינן עשרה מתענים בבית הכנסת, וכן אם חלה תענית ציבור שלא בשני וחמישי בעינן עשרה מתענים. ולכאורה יש לעיין אמאי לא סגי ברוב מתענים מאי שנא מכל קריאה בתורה דסגי ברוב שהם ברי חיובא.

ג. בגוף דברי הר"ן הנ"ל, מטין משמיה דהגר"ח מבריסק זצ"ל שנכנס לבית מדרש בוורשא, והרב של בית המדרש הכריז שאפשר להתחיל בקריאת התורה כיון שיש ששה שלא שמעו, ואמר הגר"ח שלא סגי בששה אלא בעינן עשרה שלא שמעו, ואמר הרב דיש ר"ן מפורש ריש מגילה דסגי בששה שלא שמעו, ואמר הגר"ח שאין כזה ר"ן. והלך הרב לארון הספרים והוציא את הר"ן והקריא אותו קמיה דהגר"ח. וז"ל ר"ן [על הרי"ף מסכת מגילה דף ג עמוד א] והרמב"ן ז"ל כתב שאין זו ראייה דכל אותם דקא חשיב התם חובת צבור הם ואין עושין אותם אא"כ בי' או רובם מחויבים בדבר כגון שלא שמעו קדיש וברכו אבל במגילה לא בעינן י' אלא משום פרסומי ניסא הלכך אפי' בשביל יחיד קורין אותה בי' אף על פי שיצאו הם כיון שהיחיד לא יצא. ואמר הגר"ח שצריכים לשים נקודה אחרי המילים אא"כ בי', ותיבת או רובם קאי רק על קדיש וברכו. ואמר הגר"ח שאין הוא בקי בר"ן אלא שאם החיי אדם נסתפק בדבר ולא הכריע, ולא הביא ראייה מהר"ן הוזה ש"מ שאין כזה ר"ן.

ובטעם החילוק בין קריאת התורה לבין קדיש וברכו, עיין בדברי הברכת שמואל יבמות סי' כ"א, ששמע מהגר"ח שיש לחלק בין דברים שהם חובת יחיד אלא שיש תנאי לאומרם בעשרה, לבין דבר שעיקר יסוד חיובו הוא בציבור, ולכן קריאת התורה שאינה חובת יחיד אלא חובת ציבור בעינן שכל העשרה יהיו בני חיובא, משא"כ דברים אחרים יש לומר שהם חובת יחיד ולכן רוב ציבור סגי.

[ועיין בחיי אדם כלל ל"א דין י"א שרמזו בו קצת מעין סברא זו, דעיין שם שכתב וז"ל צריך עיון אם כולם שמעו קריאת התורה ויש איזה בני אדם שלא שמעו, אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם, ולא דמי לפריסת שמע בסי' ס"ט, דהתם כל יחיד מחויב אותה ברכה, אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה. וחכמים תקנו שיכרך משום כבוד הצבור, ויש לומר דלא תקנו אלא כשכל הצבור חייבין בקריאה, אבל לא בשביל יחיד, וצ"ע].

[ויש לדון לפי זה בקריאת פרשת זכור שיסודה היא חובת יחיד אלא שצריך לקרותה בעשרה, ראפשר דלא בעינן עשרה שלא שמעו, וצ"ע].

א. איתא במשנה מגילה דף. דקריאת התורה בעשרה, ועיין בחיי אדם כלל ל"א דין י"א, שנסתפק אם בעינן שכל העשרה יהיו כאלו שלא שמעו עדיין את קריאת התורה, או שאפילו באחד שלא שמע סגי, וכמו דמצינו לעניין פורס על שמע. והביאו הבה"ל ריש סי' קמ"ג, וסיים בה"ל שהראני גדול אחד את דברי הר"ן ריש מגילה דברוב של ששה שלא שמעו סגי. [ומוסרים שאותו גדול הוא רבי משה לנדינסקי זצ"ל ראש ישיבת ראדין, עדות הגר"מ ליפקוביץ שליט"א, מפי אחד מתלמידי ראדין].

ב. ומתבאר מדברי המשנ"ב שבפחות מששה שלא שמעו את קריאת התורה, א"א לקרוא בתורה בברכות, דתקנת הקריאה נאמרה רק בפני ציבור שהוא חייב בקריאה. והנה לפי הבנה זו יוצא לכאורה מכ"ש שכאשר כל הציבור אינו חייב בקריאה, א"א לקרוא בברכה, [ועיין שו"ת משיב דבר סי' ט"ז שנקט זאת בצורה פשוטה שאין לברך על קריאה שאינה מחויבת, דהוי ברכה לבטלה], והנה מצינו בפוסקים כמה מקומות שקוראים בתורה בברכה, אף שאין תקנה לקריאה זו.

[א]. עיין רמ"א סי' תקס"ט שנהגו בליל שמחת תורה לקרוא פרשות נדרים, וקוראים אותם בברכה. וכך נהגו הגר"א והחזון איש למעשה. [ועיין בכור"י שם שכתב לקרוא שלא בברכה]. ויש לעיין איך קוראים בברכה, והרי אין הציבור חייב בקריאה זו, והרי זה כביכול כאלו כל הציבור אינו בר חיובא לגבי קריאה זו, ואיך תיקנו בזה ברכה, והרי זה שלא כדברי הר"ן הנ"ל.

[ב]. עיין מג"א סי' קמ"ד ס"ק ה' שהביא מכנסת הגדולה סי' רפ"ב מנהג קדום שנהגו בו בני ספרד שהיו קוראים לחתן פרשת ויהי כי זקן אברהם, והיו קוראים בברכה, ועיין מקור לזה בריטב"א יומא דף ע. ובשו"ת התשב"ץ .. ולכאורה איך קראו בברכה והרי אין כזו תקנה של קריאה בתורה והוא מנהג שהוסיפו מעצמם, וגם בזה לכאורה כל הציבור אינו בר חיובא.

[ג]. עיין שו"ת גינת ורדים כלל א' סי' מ"ט שהביא נידון של קריאת התורה בשעה שגוזרין תעניות על הציבור, וכתב שכל עשרה יכולים לתקן קריאה לעצמן בברכה ולוואי שיעשו זאת כל היום כולו. ותמך יסודותיו על דברי ספר תיקון יששכר על דבר השאלה אם לקרות בתורה בעיר צפת שיש בה ספק ב' ימי פורים כיון שהיא נראית לטבריה. והביא שבבית מדרשו קראו בתורה בברכה בב' ימי פורים, ושהסכים הבית יוסף על הנהגה זו, דאין איסור להוסיף קריאה כאשר יש עשרה ששומעין. וגם הוראה זו היא לכאורה דלא כהר"ן הנ"ל.

[ד]. מאידך מצינו מחלוקת לעניין תעניות ציבור ויחיד, אם בעינן עשרה מתענים בבית הכנסת או סגי ברוב